

Bertrand Russell'in Eğitim Felsefesinde Özgürlük ve Otorite Sorunu

The Problem of Freedom and Authority in Bertrand Russell's Philosophy of Education

SELAHATTİN AYDAR

Ardahan University

Received: 20.10.2025 | Accepted: 29.12.2025

Abstract: This study examines the issues of freedom and authority addressed by British philosopher Bertrand Russell in his philosophy of education. Russell's views focused on the balance between individual freedom and various authorities. Using qualitative research methods, the study explores Bertrand Russell's views on freedom and authority in his works and examines their relationship to education. The data obtained in the study highlights Russell's emphasis on the state and church's attempts to maintain their power by exploiting education for religious and political reasons, while ignoring the benefits of children. He posits that parents establish a certain authority mechanism over children to protect their financial expectations and family prestige. Russell rejected absolute authority over education and argued for a certain harmony between freedom and discipline. However, he placed no restrictions on freedom of thought. His educational approach aimed to emphasize the importance of critical thinking, the unleashing of individual potential, and the support of intellectual and moral development, emphasizing that authorities were the greatest obstacle to these developments. Believing that the teacher was the most important and influential element in school life, Russell argued that the teacher was a guide in matters such as freedom of thought and critical thinking skills. He also emphasized that authoritarian attitudes could be overcome through love and argued that an education delivered with love would serve world peace. We believe this study will contribute to the renewed discussion of the problem of freedom and authority in today's education systems.

Keywords: Philosophy of education, Bertrand Russell, freedom, authority, love.

Giriş

İnsanın çok yönlü gelişmesine ve yetkinleşmesine olanak sağlayan şeylerin başında hiç kuşkusuz eğitim gelmektedir. İnsanın eğitim süreci başta anne babası olmak üzere ailesi ile başlar, ilerleyen zamanlarda okul hayatı ile ivme kazanır. Bu süreç toplumsal değerler ve inançlarla da belli bir şekil alır. İnsanın doğumundan ölümüne kadar devam eden eğitim bu yönüyle esasında bilgiyi, kültürü, toplumsal normları hatta ahlaki kuralları bireye aktarma süreci olarak anlaşılmaktadır. Dolayısıyla eğitimin amacı; bir toplumda çoğunlukla kültür ile şekillenmiş olan bilgiyi kapsamlı biçimde ve özüne inerek nesillere aktarmak, derinleştirmek ve kültürel birikimi çoğaltmak olarak ifade edilebilir (Günay, 2019, s. 132).

Eğitim felsefesi ise çoğunlukla pratik felsefenin bir dalı olarak kabul edilir ve eğitimin doğası, amaçları ve niteliği ile ilgili felsefi soruları ele alan felsefi disiplin olarak tanımlanır (Siegel, 2009, s. 3). Eğitim felsefesinin işlevlerinden birinin eğitime dair fikirlerin, yöntemlerin neler olduğunu keşfetmek, onları eleştirel incelemeye tabi tutmak, mantıksal tutarlılıklarını test etmek ve yeterliliklerini değerlendirmek olduğu anlaşılmaktadır (Wingo, 1975, s. 16). Yine bireyin potansiyelini eğitim yoluyla ortaya çıkarmaya yönelik her türlü araştırma eğitim felsefesinin çalışma alanına girmektedir (Gül, 2025, s. 17). Şu halde eğitim felsefesi en iyi eğitimin nasıl olacağının sorgulamasını yapan bir felsefi disiplin olarak karakterize edilmelidir. Öte taraftan eğitim felsefesindeki en önemli ve tartışmalı sorulardan birinin araçlarla amaçlar arasındaki ilişki sorunu olduğu kabul edilir (Wingo, 1975, s. 17). Buna göre eğitim süreci boyunca kullanılan yöntemlerin ulaşmak istenilen nihai hedeflerle ne kadar uyumlu olduğu sorusu, eğitim felsefecileri açısından en önemli sorun alanlarından birini teşkil eder.

Eğitim felsefesi yeni bir disiplindir ancak bu, eğitim ile ilgili ileri sürülen argümanların yeni ortaya çıktığı anlamına gelmez (Arslan, 2016, s. 377). Bilindiği üzere eğitim filozofları, eğitimin merkezindeki kavram ve soruları analiz etmekle ve bunları açıklığa kavuşturmakla ilgilenirler. Ancak doğrudan doğruya çalışma alanları eğitim olan filozofların ortaya çıkmasından asırlar önce, filozoflar ve eğitimciler, çağdaş eğitim filozoflarının aşına olduğu şu soruları tartışmışlardır: Eğitimin değeri nedir? Eğitimin amaçları veya hedefleri neler olmalıdır? Eğitilmesi gereken kimdir ve nasıl eğitilmelidir? Eğitim doğal ilgi ve yeteneklere, bireyin potansiyeline göre farklılık

göstermeli midir? Devletin eğitimde nasıl bir rolü olmalıdır? Tüm bu sorular ve benzerleri bugün bile eğitim ile ilgili olan herkes tarafından çeşitli biçimlerde sorulmaktadır. Eğitime dair bu soruların güncelliğini korumaları eğitimin toplum yapısına, zamana ve koşullara göre şekil alabilen bir yapıda olduğu kanısını uyandırmaktadır. Bununla beraber her çağda bu sorular bazen açık biçimde cevap bulmuş bazen de cevapsız bırakılmıştır. Bu nedenle eğitim üzerine düşünen filozoflar ve eğitimciler, eğitimi olabildiğince iyi hale getirmek amacıyla; eski yanıtları incelemeye, değişen koşulların neden olduğu yeni yanıtlar üretmeye ve mevcut yanıtlar üzerinde düşünmeye devam etmektedirler (Noddings, 2016, s. 1).

Analitik felsefenin en önemli temsilcilerinden kabul edilen Bertrand Russell'in (1872-1970), felsefeye en büyük katkısının çoğunlukla dil felsefesi, mantık, matematik ve etik alanlarında olduğu bilinmektedir (Ulatowski, 2005, s. 282). Özellikle mantığa dair çalışmalarından dolayı Aristoteles'ten sonraki en büyük mantıkçılardan biri olarak kabul edilen Russell, onlarca farklı konu üzerine de özgün eserler kaleme alan çağdaş bir filozoftur (Ongley & Carey, 2013, s. 1). Başlıca çalışma alanları olan mantık ve matematik dışında 20. yüzyılın belli başlı sorunlarına da kayıtsız kalmayıp onları analitik yöntemle araştırıp incelemiş olan Russell, çağının önemli bir sorunu olarak ele aldığı eğitim konusuna da geniş bir başlık açmaktadır.

Genel olarak bakıldığında, farklı dönemlerde kaleme aldığı, özellikle sosyal ve politik konuları analiz ettiği birçok eserinde Russell'in eğitim ile ilgili fikirlerini dile getirdiği görülmektedir. Ancak doğrudan doğruya eğitim ile ilgili olan Russell'in iki eserinden söz etmek mümkündür: Bunlardan ilki *On Education* (1926) adlı yapıtıdır. *Principles of Social Reconstruction* (1916) adlı eserinde eğitimin temel ilkelerine değinen Russell, muhtemelen oğlu John Conrad Russell'in (1921-1987) doğumunun da etkisiyle, 1920'den sonra mevcut koşullar altında eğitim konusuna daha fazla ağırlık verir (Russell, 2010, s. 367). İlkelerini önceden belirlediği eğitime dair görüşlerine *On Education* adlı eseriyle genişlik kazandıran Russell, bu yapıtında ilk çocukluktan gençlik yıllarına kadar devam eden süreçteki eğitimin hangi koşullar altında olması gerektiğini tartışır. Döneminin eğitim anlayışını eleştirdiği bu eseriyle Russell, iyi bir eğitimin ön şartı olarak çocukların gelişim özelliklerini ve bireysel yeteneklerini göz önünde bulundurmak koşuluyla, gerekçelerini temellendirir. Eserin ilk satırlarında filozof mevcut eğitim sistemine ve

okullara yönelik eleştirisini ise şu şekilde dile getirir: “*Sanırım bu dünyada, bu yazar gibi, çocuğuna en iyi eğitimi vermek kaygısında olan, ama onları bugünkü çoğu eğitim kurumunun kötü etkilerine bırakmak istemeyen çok sayıda ana-baba vardır*” (Russell, 1999, s. 7). Russell anlaşılabileceği üzere dönemin eğitim kurumlarının birçoğunu yetersiz görmektedir. Okulların yetersizliğine yönelik eleştirilerinden ve genel olarak eğitim hakkındaki fikirlerini belki de bir şekilde hayata geçirme isteğinden ötürü Bertnard Russell’ın, eşi Dora Russell (1894-1986) ile birlikte *Beacon Hill* (1927-1943) okulunu kurdukları bilinmektedir (Russell, 2010, s. 398).

Eğitimle ilgili kaleme aldığı diğer önemli bir eseri *Education and Social Order*’da (1932) ise toplumsal kurumlar üzerinden eğitim sorununu geniş bir biçimde ele alarak eğitim-toplum ilişkisini derinlemesine analiz eder. *On Education*’de olduğu gibi bu eserinde de Russell eğitim sistemlerine ve politikalarına ciddi eleştiriler yöneltir. Toplumsal travmaların, dünya savaşlarının yaşandığı bir dönemde Russell’ın eğitim-toplum ilişkisine değinmesi, ileride de ifade edileceği üzere, bu açıdan rastlantısal değildir.

Öte taraftan Russell’ın eğitim felsefesinde ele aldığı diğer önemli bir sorun, okul ve eğitim yaşantısında özgürlük ve otorite sorunudur. Russell eğitimde özgürlük ve otorite konusunu çoğunlukla eğitim-toplum ilişkisi paralelinde tartışmaktadır. Çoğunlukla toplumsal kurumlar üzerinden yaptığı eleştiriler ve analizlerden hareketle temellendirdiği bu konu, onun felsefi yönteminin bir izdüşümünü yansıtmaya açısından da önemlidir. Russell’ın eğitim felsefesindeki özgürlük ve otorite sorununu daha iyi anlamak için çalışmamıza öncelikle Russell’ın eğitim anlayışı hakkında genel bilgiler verilerek başlanacaktır.

1. Bertrand Russell ve Eğitim

Eğitimin toplumsal yapı içerisinde önemli bir işleve sahip olduğu herkesçe kabul edilen bir görüştür. Eğitim felsefesini de herhangi bir toplumsal yapıdan bağımsız bir şekilde incelemek bu açıdan mümkün değildir (Wingo, 1975, s. 3). Dolayısıyla eğitim ile toplum arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır ve bu ilişki, çoğunlukla kültürel kodlar, dini ve ahlaki değerler, sosyal normlar hatta gelenek ve görenekler üzerinden şekillenir. Yine eğitim yoluyla toplumsal sorunların çözüleceği, bu yolla toplumsal kalkınmanın sağlanacağı, sosyal ve ekonomik yönden gelişmenin mümkün hale geleceği kabul edilir. Bu nedenle Russell, eğitime dair görüşlerini ve eğitim

sürecinin özelliklerini ifade ederken toplum yapısının özelliklerinden ve toplumsal kurumlardan hareketle temellendirmelerini yapar. Zira ona göre her toplumsal düzenin anlayışıyla örtüşen uygun bir eğitim aracı bulunmaktadır (Russell, 1969, s. 62). Ancak her şeyden önce Russell'in eğitim anlayışının temelinde çocuğun bir birey olarak değeri, özgürlüğü ve bir bütün olan kişiliğinin gelişimi bulunmaktadır.

Russell'in yaşadığı dönem, eğitim felsefesi tarihi açısından önemli bir dönemdir. 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren gelişmeye başlayan analitik felsefe doğal olarak eğitim felsefesini de etkiledi. Analitik eğitim felsefesi olarak isimlendirilen bu eğitim anlayışının temelde iki sorun üzerine odaklandığı bilinmektedir. Bunlardan ilki klasik eğitim felsefesinde sergilenen düşünme hatalarını ve yanlış uygulamaları gözler önüne sermekti. İkincisi ise eğitimle ilgili her türlü uygulamanın önünü açıp gelişmelerini sağlamak için eğitim alanındaki kavramları analiz etmekti (Cevizci, 2023, s. 176). Kuşkusuz Russell, eğitim üzerine yaptığı çalışmalarla bu geleneği en iyi biçimde temsil etti. Nitekim 20. yüzyılda geliştirilen birçok eğitim kuramı içerisinde en fazla kabul gören, John Dewey'in (1859-1952) geliştirdiği pragmatist eğitim kuramı oldu. Öğrencinin eğitim sürecine doğrudan katılmasını öngören Dewey'in pragmatik yaklaşımına karşı onun çağdaşı olan Russell felsefenin merkezine analitik düşünceyi yerleştirdi. Doğal olarak dil ve gerçeklik arasındaki bağlantıya odaklanan Russell eğitim felsefesini de, Dewey'in eğitim kuramından farklı olarak, eğitim ve öğretim ile ilgili olan tüm kavramları çözümleme yöntemine dayandırdı (Noddings, 2016, s. 43). Bu nedenle belirsizlik taşıyan bir kavramın veya önermenin mantıksal çözümlemeyle berraklığa kavuşturulmasına ve anlaşılır kılınmasına dayanan Russell'in mantıksal atomculuk yaklaşımı (Russell, 2015, ss. 43-44) onun eğitim anlayışını da etkiler. Bu bağlamda başta eğitim kavramı olmak üzere eğitimle ilgili olan okul, öğretmen, öğrenci, otorite, disiplin gibi diğer birçok kavramı Russell, etik, toplumsal ve özgürlük temelli analizlerinin yanı sıra, dilsel çözümlemeler yoluyla gerçekte hangi anlamlara karşılık geldiklerini ortaya koymaya çalışır.

Russell, 1935 yılında kaleme aldığı bir denemesinde toplumsal görüş açısından bakıldığında eğitimin, yalnızca bir bireyin gelişmesine imkân sağlayan bir şey olmanın ötesinde daha önemli sonuçlar doğuran bir süreç olduğunu vurgular. Buna göre gelişme fırsatlarını sağlayan işlevinin yanı sıra

eğitimi “*aynı zamanda, çocukların kendi kendilerine elde edemeyecekleri ansal ve törel bir donatım da sağlayan*” (Russell, 2013, s. 165) bir süreç olarak tanımlamaktadır. Ansal nitelikleri belli bir mesleki bilgi ve çoğunlukla teknik bilgiler olarak ifade ederken törel niteliklerden de tarafsızlık, iyilikseverlik, kendine hâkim olabilme gibi özellikleri kasteder (Russell, 2013, s. 165). Dolayısıyla Russell, eğitimin ilkin karakter ve duygularla ikinci olarak da öğretim faaliyetleriyle ilgili olduğunu kabul eder (Russell, 1976, s. 375).

Eğitimin karakter üzerinde olduğu gibi kişilik üzerinde de doğrudan bir etki meydana getirdiği kabul edilir. Çünkü eğitim bireylerin sadece bilgi edinme süreçleri ile ilgili değildir. Eğitim aynı şekilde kişilik özelliklerinin şekillenmesinde de önemli bir rol oynar ve bireyin değerlerini, tutum ve davranışlarını ve dünya görüşünü doğrudan doğruya etkiler. Bu açıdan Russell kişiliğin oluşmasında ve şekillenmesinde eğitim yaşantısının önemli bir etkisi olduğunu varsayar.

Peki, ideal bir kişilik nasıl olmalıdır? Russell’a göre ideal bir kişiliğin temelini canlılık, yüreklilik, duyarlılık ve zekâ meydana getirir (Russell, 1999, s. 42). Bu dört temel özellik düşünürü göre eğitim vasıtasıyla geliştirilebilir. Dolayısıyla eğitimin tıpkı karakter üzerinde olduğu gibi kişilik üzerinde de doğrudan bir etki meydana getirdiğini kabul eden Russell, okul yaşantısının bu noktada çocuğu hayata hazırlamada kritik bir role sahip olduğuna dikkatleri çeker. Bu nedenle çocuk eğitimi, özellikle de ilk çocukluk eğitimi, ayrı bir öneme sahiptir. Zira bir çocuğun entelektüel gelişimi kadar ahlaki gelişimi de önemlidir. Russell’ın eğitim anlayışına göre bu iki gelişim alanı ise paralel şekilde ilerlemelidir. Bu iki alanın sağlıklı gelişimi ise çoğunlukla içeriği iyi düzenlenmiş doğru bir eğitim anlayışı ile sağlanabilir. Russell, kötü eğitimin, yani *ansal* ve *törel* donatım sağlamayan bir eğitimin, özellikle erken yaşlardaki çocukların zihinlerinde ‘*karanlık etkiler*’ bırakabileceğine, bu etkilerin kişilik gelişimlerini ve yetişkinlik dönemlerini olumsuz etkileyebileceğine yönelik kaygısını İngiliz yazar Herbert George Wells’e (1866-1946) yazdığı 18 Mayıs 1928 tarihli mektubunda açıkça dile getirir (Russell, 2010, s. 398).

Russell’ın eğitim felsefesi fırsat eşitliğine ve demokratik ilkelere göre şekillenmiş bir eğitim modelini esas alır. Doğal olarak o, eğitimden herkesin eşit bir biçimde istifade etmesi gerektiğini düşünür. Başka bir ifadeyle Russell, ideal bir toplum düzeni içinde yukarıda bahsi geçen kişilik ve bilgi

eğitiminin, çok özel nedenler bulunmadığı sürece, herkese açık olması gerektiğinin altını çizmektedir (Russell, 1999, s. 213). Bu bağlamda Russell Aydınlanma döneminin en büyük iki eğitim reformcusunun John Locke (1632-1704) ve Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) olduğu ve bunların eğitimi liberalizme taşıyan kişiler olduğu görüşünü kısmen tasdik eder. Ne var ki Russell, çoğunlukla bireysel eğitimi esas alan Lockecu ve Rousseaucu eğitim sistemini de eleştirir. Zira bu iki eğitim biçiminin ve uygulamasının çoğunlukla aristokrat aile çocukları için tasarlanmış bir eğitim anlayışını ifade ettiğini düşünen (Russell, 1999, s. 13) filozof, bu klasik eğitim anlayışının demokratik ilkelerle ters düştüğünün farkındadır. Locke ve Rousseau'nun eğitim teorilerinin uygulanabilirliğine meydan okuyan (Chen, 2024, s. 52) Russell, her iki teoriyi modası geçmiş eğitim biçimleri olarak isimlendirmektedir (Russell, 1969, s. 51). Bu bağlamda Russell, yararlı ve en iyi biçimde tasarlanmış, her çocuğa en iyi şekilde faydalanma fırsatı veren bir eğitime vurgu yapar (Russell, 1999, ss. 14-15). Dolayısıyla onun eğitim anlayışı özgürlükçü bir anlayış olup hem bireyin özgür gelişimini hem de toplumsal gelişmeyi hedefleyen demokratik bir bakış açısını yansıtmaktadır.

Çoğunlukla insanlar eğitimi sosyal statüyü arttırmak, ekonomik avantajlar elde etmek için temel bir basamak olarak görmektedirler. Eğitimin bu yönde çeşitli avantajlar sağladığı kabul edilebilir. Ancak eğitimi sadece bu açıdan ele almak onun işlevselliğine, bireye ve topluma kattığı değerlere ters düşmektedir. İşlevselliği açısından ele alındığında eğitimin başı başına bir amaç olmadığını, amaca ulaşmada kullanılan bir araç olduğunu söylemek gerekir. Dolayısıyla eğitimin insanın bireysel, duygusal, ahlaki ve entelektüel gelişimini sağlayan önemli bir işlevinin olduğunu ifade etmek gerekir. Yine eğitim yoluyla insanlar çevrelerinde olup bitenleri anlamlandırmada yetkinlik kazanır, olaylar arasında mantıksal bağlantılar kurar ve içinde yaşadığı dünyaya belli bir anlam yükler. Bu nedenle Russell eğitimi tek başına bir amaç olarak görmekten kaçınır ve eğitimi doğru biçimde belirlenmiş bir amaca ulaşmak için kullanılan bir araç olarak kabul eder. Bu haliyle eğitimde bir araç-amaç uyumunun olması gerektiğine dikkatleri çeken Russell, eğitimle çocukların dünyaya bir bütün olarak bakmalarının teşvik edilmesi gerektiğini açık biçimde vurgular (Russell, 2015, s. 162). Russell'ın vurguladığı bu ayrıntı eğitimin en temel amaçlarından biri olarak kabul edilmelidir. Öte taraftan eğitim salt bir bilgi edindirme süreci değildir. Aksine

eğitim; kavrama, anlama, yorumlama ve doğru sonuçlara ulaşma gibi zihinsel faaliyetleri etkin biçimde kullanma yetisini de geliştiren bir süreçtir ve bu eğitimin diğer bir amacı olarak görülebilir. Russell bu ayrımın altını şu şekilde çizer: *“Şu sonuca da varıyorum ki, gençlere mümkün olduğu zamanlarda doğru sonuçlara varmayı öğretmek eğitimin amaçlarından biri olmalıdır.”* (Russell, 1969, s. 195).

Russell’ın en önemli özelliklerinden biri hiç kuşkusuz onun savaş karşıtı bir düşünür olmasıdır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasından hemen sonra savaş karşıtı toplantılara katılan Russell savaşın yıkıcı etkilerini dile getirmekten geri durmadı (Russell, 2010, s. 227). İngiltere’nin savaşa katılmasını destekleyen kitlesel halk hareketlerinden ve ulusal propagandalardan tiksinti duyduğunu ifade etti. Medeniyet aşığı olarak kendini tanımlarken savaşlardan dolayı insanlığın barbarlığa geri döndüğüne kanaat getirdi. Bu ruh haliyle Russell, insan doğasına dair görüşlerini yeniden gözden geçirme ihtiyacı duyduğunu ifade eder (Russell, 2010, s. 228). İşte bu noktada Russell, eğitim yoluyla insanların barışçıl olabileceğine, insan doğasındaki merhamet, duygudaşlık gibi hislerin aynı yolla uyanabileceğine ve savaşların ortadan kaldırılabileceğine inanmaktadır. Bu bakımdan Russell, *“toplumları kolektif histeriye kapılmaya en elverişsiz ve demokrasiyi başlarıyla uygulamaya en elverişli kılacak cinsten eğitim üzerinde”* (Russell, 1976, s. 375) durulması gerektiğini belirtmekte ve dünya barışı şayet sağlanacaksa bunun ancak eğitimle mümkün olabileceğini düşünmektedir. Çünkü o eğitimi yeni ve yaşanabilir bir dünyanın anahtarı olarak görmektedir (Russell, 1999, s. 57). Hatta birçok savaşın temelinde mülkiyet duygusunun olduğunu düşünen Russell, mülk sahibi sınıfların bilinçlerinin eğitim yoluyla değiştirilmesinin savaşları engelleyeceğini belirtmektedir (Monk, 1996, s. 592). Eğitimin böyle bir işlevi olmasına rağmen Russell mevcut eğitim ve öğretim programlarının savaşı yücelten bir nitelik taşıdığını iddia eder (Russell, 1969, s. 117).

Russell eğitimin başkalarının acılarını anlamaya, onların dertlerine ortak olmaya, başka bir ifadeyle bireyin duygudaşlık yönünün geliştirilmesine katkı sağlayacağına inanmaktadır. Dolayısıyla Russell insanlarda savaş duygusunu yücelten eğitim müfredatları yerine insanlığın ortak değerlerini ön plana çıkaran ve sevgi, saygı, merhamet gibi duyguların uyanmasını sağlayan müfredatlar olmasını temenni eder ve bu konuda çeşitli alternatifler sunar.

Örneğin Russell tarih dersi müfredatı üzerinden konuyu kapsamlı biçimde analiz eder ve müfredatın içeriğinin evrensel ölçütlerle düzenlenmesinin dünya barışına hizmet edeceğini varsayar. Buna göre mevcut tarih dersi müfredatları ulusal tarih üzerine kurgulanmış ve çoğunlukla bir ulusun başka milletlerle olan savaşlarını salık veren milliyetçi bir özellik taşımaktadır. Düşünre göre bu türden bir müfredat, gençlerin milliyetçi ve militarist hislerini harekete geçirip başka milletlere karşı onların kin ve nefret duygularını uyandırabilir. Oysaki ulusal tarih yerine dünya tarihini anlatan ve her ulusun eğitim müfredatında ortak biçimde okutulan bir tarih kitabı dünya barışı düşüncesine katkı sunabilir. İdeolojik açıdan zıt kutuplarda bulunan Amerika ve Rusya'dan da temsilcilerin bulunduğu Milletler Cemiyeti tarafından hazırlanmasının uygun olacağını düşündüğü bu kitapta tarihteki savaşlar yerine kültürel önemi olan sorunlar üzerine durulması gerektiğinin altını çizer (Russell, 1969, s. 117). Bu örnek Russell'in eğitim yoluyla dünya barışının tesis edilmesinin mümkün olabileceğine yönelik temennisini anlamak açısından dikkate değerdir. Bununla beraber bu çarpıcı örneğin, günümüz dünyasının mevcut koşulları açısından ele alındığında, uygulanabilirliği tartışmaya açık bir konudur. Zira ulusların ve devletlerin birbiri üzerinde hâkimiyet kurma isteğinin ve siyasi, ekonomik, askeri gibi alanlarda üstün olma çabasının geçen yüzyılda olduğu gibi bu yüzyılda da devam ettiğine tanık olmaktayız.

Russell insanlığın mutluluğu için bilimsel zihniyetin zorunlu olduğunu düşünmektedir (Elmalı, 2005, s. 175). Doğal olarak onun eğitim anlayışı bilimsel ve rasyonel bir özellik taşımaktadır. Zira Russell, dogmacılığı ortadan kaldıracı olacak asıl unsurun eğitim olabileceğini düşünmektedir. Ona göre eğitimin sağlaması gereken şey zorlukla da olsa bir şekilde bilginin elde edilmesini sağlaması, bilimsel mizacı ortaya çıkarabilmesidir. Yine eğitim, doğru bilgi olarak kabul edilen bir bilginin yanlışlar içerebileceği ancak yanlışların dikkat ve çaba ile düzeltilebileceği anlayışını insana kazandırabilen bir disiplindir (Russell, 1999, s. 36).

2. Eğitim Yaşantısında Özgürlük ve Disiplin Dengesi

Modern çağda okulların eğitim hayatı üzerindeki etkilerine dair tartışmalar eğitim felsefesinde ve eleştirel pedagojide sıklıkla ele alınan konulardan biri olarak kabul edilir. Bilindiği şekliyle okul eğitimi, özellikle de kitlesel okul eğitimi, 19. ve 20. yüzyıllarda gelişen ve değişen yeni dünya düzeni

içinde şekillenmiş eğitim anlayışını ifade eder. Bununla beraber okulların işlevselliği ve amaca uygunluğu gibi konulara yönelik eleştiriler de aynı yönde gelişme göstermiştir. Okulların politik, toplumsal ve ekonomik gücüne yönelik gelişen ve çoğunlukla radikal olan eleştirilerin, bu yönde ortaya atılan '*okulsuz toplum, okulsuz eğitim*' gibi teorilerin gelişmesinde etkili olduğu ifade edilmektedir (Spring, 1997, s. 10). Okulların araçsallaştırılması görüşünden hareketle ortaya atılan bu teoriler, esasen okulun belli bir tekel altında, çoğunlukla da devlet tekeli altında bulunduğunu kabul ederler. Aynı şekilde okullar bu yaklaşımlara göre toplumsal yıkımlara yol açabilecek nitelikteki zararlı kurumlardır. Örneğin okulların artışı silahların artışı kadar yıkıcı ve tehlikeli olduğunu kabul eden (Illich, 2013, s. 23) Ivan Illich (1926-2002), okulları otoritelerin güçlerini öğrencilerin kişilikleri üzerinden sınıdıkları bir yer olarak görmektedir (Illich, 2013, s. 49).

Russell'ın resmi eğitimin ve okul yaşantısının en iyi ihtimalle toplumsal iyileşmenin aracı olabileceğine dair bir inancı taşıdığını açıkça ifade edebiliriz. Zira başta kendi çocukları olmak üzere genel itibarıyla çocuklar için en iyi eğitimi sağlamaya yönelik *Beacon Hill*'i kurması onun okullar hakkındaki olumlu düşüncesinin yansıması olarak anlaşılmalıdır (Gorham, 2005, s. 47). Açıktır ki Russell, okulsuz eğitim yaklaşımını onaylamaz. Ancak onun okulların araçsallaştırılmasına karşı olduğunu da belirtmek yerinde bir tespit olacaktır. Öte taraftan Russell, çoğunlukla okul yaşantısının çocuğun özgür gelişimi üzerindeki bazı olumsuz öğelere yoğunlaşır. Dolayısıyla onun ortaya koyduğu argümanlar ve eleştiriler yukarıda ifade ettiğimiz radikal eleştiriler kadar katı değildir. Onun temel kaygısı, okul eğitiminin çeşitli otoriteler tarafından baskılanması olarak ifade edilebilir. Şu halde sorun, çocuğun okul yaşantısı üzerinde etkili olabilecek çeşitli otoritelerin sorunu olarak anlaşılmaktadır. Otoritenin/otoritelerin gücü azaldığı oranda ise okul yaşantısı ve eğitimi amaca uygun biçimde gerçekleşmiş olacaktır (Russell, 2018, s. 187).

Russell'ın okullarda otoritenin gücünün azaltılması ile birlikte özgürlüğe olabildiğince geniş bir alan açmayı hedeflediği kanısı uyanabilir. Sanırların aksine Russell, özgürlüğün okullarda salt bir ilke haline getirilmesi fikrini onaylamaz ve eğitim kurumlarında çocukların belli bir ölçüde disiplin altında tutulması gerektiğini kabul eder (Russell, 1969, s. 24). Bu disiplin mutlak bir otorite olarak anlaşılmamalı, sınırlı bir otorite olarak kabul

edilmelidir. Zira Russell çocuk eğitimi hususunda salt özgürlük savunucusu değildir ve özgürlük konusundaki bu hassasiyetin okul yaşantısında olduğu gibi aile içinde de olması gerektiğini özellikle vurgulamaktadır (Russell, 1969, s. 48). Bununla beraber öz denetim ya da kendi kendini yönetebilmek düşünürüne göre insanın sahip olabileceği en önemli özelliklerden biridir ve bu özellik çoğunlukla çocuklarda bulunmaz. Bu özellik katı bir disiplin ya da sınırsız bir özgürlük alanı içinde de gelişmez. Eğitimde sınırsız bir özgürlüğün çocuğun anlık içtepileri ile başa çıkmasını engellediğini kabul eden Russell, özgürlüğün belli bir düzen içinde ve disiplinle uyumlu olması gerektiğini belirler (Russell, 1969, s. 29). Doğal olarak özgürlük ve disiplin arasında çocuğun gelişimini hedefleyen bir dengenin bulunması gerekir.

Her ne kadar Russell sınırlı bir otoritenin eğitim yaşantısında olması gerektiğini kabul etse de esasen o, çocuklarda öğrenmeye karşı doğal bir arzu ve isteğin bulunduğu ve eğitimde bu doğal yola başvurulması gerektiğinin altını çizer (Russell, 2018, s. 188). Çünkü Russell, insandaki doğal merak duygusunun tatmin edilmesinin eğitimde kritik bir öneme sahip olduğunu düşünür. Zira merak, zihinsel yaşamın içgüdüsel temelini oluşturmaktadır (Russell, 1999, s. 51). Merakın verimli olabilmesi için de bilimsel yöntemle ilişkili olan gözlem alışkanlığının, bilginin elde edilebileceğine yönelik inancın, sabrın ve son olarak da ciddi bir çabanın olması gerekir (Russell, 1999, s. 53). İşte tüm bu bileşenlerin mutlak bir otorite altında ortaya çıkması mümkün olmadığı gibi bunlar sınırsız bir özgürlük alanı içinde de gelişme göstermez.

Russell'in bu yaklaşımı, Aristoteles'in Metafizik kitabında zikrettiği "*bütün insanlar doğal olarak bilmek isterler*" (Aristoteles, 1996, s. 75) önermesini akla getirir. Gerçekten de insan yaşamının ilk yıllarından itibaren meraklı gözlerle çevresine bakar, olup biteni anlamaya çalışır ve çoğunlukla ikna edici bir cevaba ulaşabilmek için sürekli soru sorar. Başka bir ifadeyle çocuklar için dünya esasında sürprizlerle dolu bir yerdir ve çocuklar duydukları, gördükleri her şeyle ilgilenirler (Russell, 2015, s. 127). Her bir anne babanın ve çocuğun etrafında bulunan diğer yetişkinlerin tecrübe ettiği çocuklardaki bu merak duygusu, esasen her birimizin doğal öğrenme yetisine sahip olduğunu ve bu durumun fitratımızda bulunduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. İşte Russell istenilen amaca ulaşılabilmesi için eğitimde baskı ve otoriteye başvurulmadan bu fitri özelliğin esas alınması gerektiğine

inanır. Öte taraftan bu fitri özelliğin desteklenmesinin esasen bilişsel açıdan da çocukların gelişimine, onların sağlıklı düşünmesine ve mukayese etme güçlerinin sağlıklı işleyebilmesine katkı sunacağı da bilinmelidir.

Yukarıda ifade edildiği üzere Russell, eğitim kurumlarında ve uygulamalarında özgürlük ve otorite arasında öğrencinin lehine olacak biçimde belli bir dengenin bulunması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak Russell, okul yaşantısında düşünce özgürlüğünün mutlak anlamda olması gerektiğini savunur. Çünkü okul sadece bilginin ezber yoluyla edinildiği bir yer olmanın ötesinde çocukların özgürce düşünebildiği, düşündüklerini ifade edebildikleri bir yer olmalıdır. Aynı şekilde sınıf ortamı farklı düşüncelerin tartışılmasına da imkân sağlayacak düzeyde olmalıdır. Russell'ın düşünce özgürlüğü ile ilgili ifade ettiği diğer bir husus ise öğretmenlerle ilgilidir. Tıpkı öğrenciler gibi öğretmenlerin de fikirlerini özgürce ifade edebilmeleri ve derslerini aynı özgürlük alanı içinde anlatabilmeleri için herhangi bir sansüre takılmamaları gerektiğini kabul eder. Dolayısıyla eğitim yaşantısında mutlak düşünce özgürlüğünün olması gerektiğini vurgulayan Russell şöyle der: *“Çeşitli özgürlükler arasında gerek öğretmenler gerek öğrenciler açısından en önemli olanı düşünce özgürlüğüdür ve hiçbir sınırlandırma gerektirmeyen tek özgürlük türüdür”*(Russell, 2018, s. 192).

Russell'in eğitim yaşantıları ile ilgili ortaya attığı bu görüş kuşkusuz yeni değildir. Liberal eğitim anlayışını hatırlatan bu yaklaşım, Russell'ın babasının yakın arkadaşı olan John Stuart Mill (1806-1873) tarafından ele alınıp işlenmişti (Russell, 2010, s. 5). Mill özellikle devlet tekelinde olan eğitimin, çocukların ve gençlerin zihinleri üzerinde olumsuz etkiler bırakacağını vurgulamış ve bu türden bir eğitimin düşünce özgürlüğüne engel olabileceğini önceden belirlemişti (Mill, 2016, s. 182). Bu noktada sıklıkla Mill'e atıfta bulunan Russell'ın temellendirmelerinde Mill'in izlerini görmek mümkündür.¹ Ancak Russell, Mill'den devraldığı düşünce özgürlüğü fikrini doğrudan doğruya eğitimle ilişkilendirir. Aynı şekilde düşünce özgürlüğünü

¹ John Stuart Mill, Bertrand Russell'in babası John Russell'in (1842-1876) yakın arkadaşı ve Russell ailesinin dostuydu. Mill ve John Russell aynı zamanda dönemin parlamento üyeliği yapmış siyasetçilerindendir. Mill'in görüşlerinden haberdar olan Bertrand Russell, Mill'in kendisi üzerindeki etkisinden sıklıkla bahseder. Russell bireysel özgürlük, düşünce özgürlüğü özellikle de kadın hakları ve özgürlükleri hususunda ortaya koyduğu argümanlar, liberalist bir özellik taşır ve bu argümanlarda Mill'in etkisi açık biçimde görülür. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Russell, *Autobiography*, 6. ve 145. sayfalar)

bilgi, beceri ve zihinsel yeterlilik bağlamında ayrıntılı biçimde analiz ederek konuya genişlik kazandırır. Şöyle ki yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere Russell, düşünce özgürlüğüne uygulanacak her türlü kısıtlamaya ve sansüre karşı çıkar. Bununla beraber otoritenin etkisi altında kalan, özgür düşünemeyen bir öğrencide eleştirel düşünme, sorgulama, problem çözme gibi zihinsel ve entelektüel becerilerin gelişmesi Russell'ın ortaya koyduğu argümanlar bağlamında mümkün değildir. İşte Russell özellikle eğitim yoluyla edinilen bilgilerin çocukların becerilerini geliştirmeye ve zekalarını güçlendirmeye yardımcı olması gerektiği hususunun altını çizer. Bu nedenle örneğin, çocuklar ve öğrenciler kendi fikirlerini oluşturabilmeli, soru sorabilmeli ve sorulan sorulara özgür iradeleriyle cevap verebilmelidirler. Aynı şekilde öğrenciler, önceden edinilmiş önyargıları ve etik olmayan düşünceleri varsa bunlar üzerinde düşünebilmeli ve olumlu yönde değiştirebilme yetkinliğine sahip olmalıdırlar (Nicolaides, 2017, s. 6). Dolayısıyla bireysel düşünceye saygı, sorgulama beceresi, yaratıcı düşünceler, farklı düşüncelere açık olabilme gibi niteliklerin düşünce özgürlüğü yoluyla edinilebileceğini düşünen Russell tüm bunların çoğunlukla eğitim yoluyla gelişeceğini ön görmektedir.

3. Bir Otorite Aracı Olarak Kilise ve Devlet

Bir çocuk yaşamını yönlendirebilecek bilgi, beceri ve tecrübeye sahip değildir. Çoğunlukla çocuğun bu bilgi ve beceriye ulaşması eğitim yoluyla gerçekleşebilmektedir. Aynı şekilde toplumsal bir hayata gözlerini açan bir çocuğun toplumsal kurallara uymayı, toplum ile birlikte hareket etmeyi, ait olduğu topluma çeşitli açılardan katkı sunmayı da öğrenmesi gerekir. Eğitim ve okul yaşantısı tüm bu edinimleri sağlayan önemli faktörlerden biridir ve kişiyi hayata hazırlayan süreçlerin başında gelmektedir. Öbür taraftan çocuk, yetişkinlere nazaran çok daha masumdur, saf, temiz ve iyi niyetlidir. Yine çocuklar, doğuştan getirdikleri doğal bir masumiyeti taşırlar. Bu açıdan çocuklar yönlendirilmeye çok daha müsaittir. İşte Russell, çocukların bu masumiyetinden istifade etmek isteyenlerin kötü emellerinden, başka bir ifadeyle bu masumiyetin sömürgeci güçlere yem olmalarından endişe duyar. Russell'a göre bu durum, siyasal bir sorundur ve eğitimin güçlüğü de açık biçimde buradan doğmaktadır. Bu noktada Russell çocuğun eğitim yaşantısı üzerinde olumsuz etkiler bırakabilecek çeşitli otoritelerin

varlığından bahseder: Devlet, kilise, öğretmen ve dolaylı da olsa anne ve babalar (Russell, 2018, s. 187).

Russell'a göre devlet, çağdaş eğitimin nasıl olması gerektiğine karar veren en güçlü etken ve yaygın eğitimin kurumsallaşması ve okulların çoğaltılması ile birlikte eğitimden birçok konuda yararlanma olanağı bulan en önemli kurumdur (Russell, 2018, s. 182). Her ne kadar bu yararlanma, devletin çıkarına hizmet eden ve toplumsal faydayı esas alan bir çerçevede gerçekleşiyor gibi görünse de Russell, devlet otoritesinin burada baskın çıktığı kanaatini taşır. Zira filozof, devlet tekelindeki eğitimin belirli bir eğilime yöneldiğini dolayısıyla eğitimin gençleri itaatkâr olmaya ittiğini, bunun yanı sıra egemen gücü eleştirmekten sakındırmaya çalıştığını iddia eder (Russell, 2018, s. 183). Öte taraftan devlet eğitiminin çocuğun faydasını göz ardı ettiğini ve savaş ruhunu yücelttiğini ifade eden Russell devamında şöyle der:

“Bu eğitim, uluslararası birlik ruhu ve kişisel gelişme pahasına, ulusal dayanışmayı güçlendirir. Kişisel gelişmeye verilen zarar otoriteye gereğinden çok yer verilmesinden kaynaklanmaktadır. Kişisel duygular yerine, daha çok toplumsal duygular teşvik edilir ve toplumda yaygın olan inançlara karşı gelmek şiddetle bastırılır. Tekdüzelik aranan bir özelliktir; çünkü yöneticiye kolaylık sağlar; bedelinin zihinsel tembellik olmasının bir önemi yoktur. Meydana gelen zararlar o denli büyüktür ki yaygın eğitimin şimdiye kadarki yararlarının mı yoksa sakıncalarının mı ağır bastığı ciddi olarak sorgulanabilir” (Russell, 2018, s. 183).

Alıntıdan anlaşılacağı üzere Russell, devletin otoritesi ile şekillenen eğitimin, çocukların bireysel gelişimini engellediğini ve bireysel farklılıkları göz ardı ettiğini vurgular. Bununla beraber Russell eğitimin uluslar arasındaki iktidar mücadelelerinin, siyasi ve askeri üstünlük kurma çabalarının bir parçası haline geldiğini düşünmekte ve çocukların buna araç edildiğinin altını çizmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere bu araçsallaştırmanın çocuğun saf, temiz ve henüz bozulmamış olan masumiyeti üzerinden yapıldığı açıktır. Çünkü öğrenci kendi iyiliği için değil, belli otoritelerin kontrolü altında olan bir acemi olarak değerlendirilmektedir ve eğitim mekanizması çocukların refah ve mutluluğu ile değil, gizli siyasi amaçlarla ilgilanmaktadır. Bu nedenle Russell devletin çocuğun çıkarlarını kendi çıkarlarının önüne koyacağını varsaymak için hiçbir geçerli nedenin olmayacağını iddia eder (Russell, 1969, s. 197).

Yine çoğunlukla politik bir kaygıyla eğitimi denetimi altına almak isteyen bir devlet, çocuktan ulusal saygınlığı yüceltmesini ve iktidardaki yönetimi desteklemesini beklemektedir (Russell, 2018, s. 187). Mevcut bir hükümetin politik kaygılarının yanı sıra beslendiği ideolojik ve dini temellerin de okul yaşantısına doğrudan veya dolaylı olarak şekil verdiğini söylemek gerekir. Örneğin laik ve seküler kaygıları olan bir hükümet, çocuklara laik ve seküler bir dünya anlayışını kazandırma eğiliminde olabilir. Benzer bu durum dindar ve muhafazakâr bir hükümet için de geçerlidir. Bu durum, politik ve dinî kaygıların aynı amaç etrafında toplanması olarak yorumlanabilir.

Russell, dinin ve dinin resmi kurumu olan kiliselerin de eğitim ve okul yaşantısı üzerinde benzer bir otorite kurduğunu düşünmektedir. Tarihsel olarak bakıldığında bütün çağlarda eğitimin temelde iki amacı olduğu kabul edilebilir: Öğretim ve iyi davranışlar. Russell, İyi davranış anlayışının toplumun siyasal kurumlarına ve geleneklerine göre değiştiğinin altını çizer. Bununla beraber o, Orta Çağlar'da köleden Tanrı'ya kadar giden aşamalı bir düzenin bulunduğunu ve bu dönemde temel erdemin *itaat* olduğunu iddia eder (Russell, 1969, s. 43). Dine bakış açısı net olan Russell, dinlerin korkudan beslendiğini açıkça ifade ederken (Russell, 1996, s. 40) kiliselerin birer korku aracı olduğu vurgusunu da ön plana çıkarır. Russell zekâyı hem gerçek bilgi hem de bilgiyi elde etme yollarından biri olarak görür ancak dinin ve kilisenin bu yollara engel oluşturduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla insan potansiyeline ve zekâsına değer verilmemesi geleneksel ahlakın en büyük eksikliğidir ve bu eksiklik çoğunlukla kilisenin otoritesinden kaynaklanmaktadır. Öte taraftan filozofa göre kilise insanları erdemden başka bir şeyin önemli olmadığı düşüncesine götürür. Erdem ise bir dizi günah kabul edilen davranıştan kaçınmaktan başka bir anlam taşımaz (Russell, 1999, s. 50). Russell 20. yüzyıl eğitim anlayışında bu yaklaşımın kısmen devam ettiğini savunmaktadır. Diğer önemli bir husus ise kiliselerin çocuklardan ziyade rahiplerin gücünü arttırmaya hizmet ettiği yönündedir. İşte Russell eğitimdeki birçok unsurun Orta Çağ'dan kalma bu gelenek ve kanunları yansıttığını düşünmektedir (Russell, 1969, s. 8).

Russell'a göre kiliselerin eğitime bakış açısı, uygulamada devletin bakış açısından pek farklı değildir. İfade edildiği üzere düşünce özgürlüğü Russell'ın eğitim felsefesinin ana direğini meydana getirir ve eğitimde ödün

verilmeyecek en önemli ilkedir. Her ne kadar düşünce özgürlüğü üzerindeki en büyük baskının kutsallığa bürünmüş hükümetlerden ve devletten geldiğini kabul etse de esasında Russell kilisenin de özgür düşüncenin önünü engellediğini, çoğunlukla kendi çıkarlarına uygun düşen fikirleri eğitim yoluyla çocuklara aşlamaya çalıştığını düşünür (Russell, 1990, s. 176). Bu nedenle Russell, döneminin koşulları göz önüne alındığında hem devletin hem de kilisenin düşünceye özellikle de özgür düşünceye düşman olduğunu iddia eder (Russell, 2018, ss. 183-184).

4. Öğretmenin ve Ailenin Otoriter Tutumu

Günümüzde çoğu anne ve babanın çocuğunun iyi bir eğitim alması için ciddi bir çaba içine girdiğine sıklıkla tanık oluruz. Çünkü anne ve babalar, çocuklarının yaşanmaya değer bir hayata eğitim ile ulaşabileceklerine inanmaktadır. Bu inanç toplumda oldukça yaygındır ve çoğunlukla eğitim, çocukların saygın ve kazançlı bir meslek edinmelerinin ön koşulu kabul edilir. Uzun bir okul yaşantısından ve tempolu çalışmalardan sonra yapılan eleme sınavları, eğitimin bir sonraki evresinin kapısını aralayan temel bir basamak olarak görülür. Özellikle merkezi sınav odaklı eğitim modellerini benimseyen ülkelerde eğitim, rekabete dayalıdır ve sınavlardan yüksek puan almak başarı göstergesi olarak kabul edilir. Bazen de yüksek puan almak prestijli bir işin ilk anahtarı ve sosyal statüyü arttıran bir basamak olarak görülür. Türkiye'nin halihazırdaki eğitim modeli ve okul yaşantılarındaki uygulamaları bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ancak öğrencileri birbirleriyle kıyaslayan ve yarıştıran bu rekabetçi eğitim anlayışı yapıcı olmaktan çok çoğunlukla yıkıcı olabilmektedir.

Russell'a göre rekabet, anne babaların çocuklarından beklentilerini şekillendiren en önemli unsurdur. Rekabet ise toplum içindeki ailenin konumunu, değerini ve diğer ailelerle karşılaştırıldığında ne ölçüde üstün olduğunu esas alır. Russell çocuklarından ailelerine saygınlık kazandırma beklentisini babaların en büyük kusuru olarak takdim ederken bu kusurun az da olsa annelerde de görüldüğünü ifade eder (Russell, 2018, s. 186). Şu halde anne babanın çocuk üstündeki otoritesi çoğunlukla aile saygınlığı ve maddi beklenti çerçevesinde şekillenmektedir. Öte taraftan Russell çocuk üstündeki asıl egemen gücün baba olduğunu düşünmektedir:

“Genelde bir babanın çocukları için istediği ne mutluluk ne de erdemdir; o yalnızca maddi başarıyı arzular. Onların, dostları yanında kendileriyle

övünebileceği çocuklar olmasını ister; onların eğitimi için gösterdiği çabalarda bu istek büyük ölçüde egemendir”(Russell, 2018, s. 187).

Russell düşüncesinde eğitim, insana itaatkâr olmayı ya da başkaları üzerinde otorite kurmayı öğreten bir disiplin olmadığı vurgusu ön plana çıkmaktadır (Russell, 1999, s. 47). Ancak okulun ilk yıllarında, bazen de ilerleyen yıllarda, günümüz eğitim kurumlarında da tanık olduğumuz haliyle bazı öğretmenler, okul yöneticileri hatta anne babalar çocuktan itaatkâr olmasını beklemektedir. Russell bu beklentinin doğuracağı sonuçları şu şekilde özetler: *“Bazı anne babalar, bazı okullar çocuklara mutlak itaati öğretmekle işe başlarlar; bu girişim hemen hemen her zaman ya bir köle ya da bir asi doğurur ki demokrasi için bunların ikisi de gerekli değildir*”(Russell, 1976, s. 376).

Bu noktada eklemek gerekir ki bu tür bir beklentinin sakıncalı olduğu ve özellikle çocuklar başta olmak üzere toplum üzerinde yıkıcı etkilere yol açabileceği kabul edilmelidir. Zira itaatkâr olmayı öğreten bir eğitimin, toplumda pasif bireylerin ve sorgulamadan her türlü otoriteye baş eğen kişilerin çoğalmasına sebep olması kuvvetle muhtemeldir. Otoriteyi esas alan veya tümüyle belli bir otoritenin kontrolünde bulunan bir eğitim, çoğunlukla baskıcı eğilimler gösteren yöneticilerin, bürokratların hatta çocukları üzerinde tahakküm kurmaya meyilli olabilecek anne ve babaların çoğalmasına sebep olabilmektedir.

Eğitimde öğretmenin rolü ve çocuk üzerindeki etkisi ise başlı başına ciddi bir tartışma konusudur. Zira bir çocuğun eğitim yaşantısında öğretmen ayrı bir öneme sahiptir. Küçük yaşlardaki çocukların zihninde öğretmen çok özel, her şeyi bilen, sevgiyle yaklaşan bir figür olarak yer alır. Çocukların zihinlerinde idealize edilmiş bu öğretmen algısı bazen anne babalarına dair geliştirdikleri olumlu algıların ötesine bile geçebilmektedir. Okul yaşantısında öğretmenin çocuk üzerinde, diğer etkenlerle kıyaslandığında, çok daha fazla etkili olduğu kabul edilebilir. Bu nedenle Russell eğitimde en etkili gücü öğretmen olarak görür (Russell, 2018, s. 184). Çünkü öğretmenlerin, öğrencilerin kendi kendilerine düşünmelerine yardımcı olmalarını sağlamak gibi önemli bir sorumluluğu vardır (Siegel, 2009, s. 13). Russell'ın düşünce özgürlüğüne yönelik vurguladığı hususlar göz önüne alındığında, bu sorumluluk çok daha iyi anlaşılmaktadır.

Russell çağdaş eğitim anlayışında esasen öğrenci üzerinde olduğu gibi öğretmen üzerinde de otoritenin etkin bir güç olduğunu düşünür. Zira

eğitimden sorumlu bir makam tarafından atanan öğretmenin kendisine ait bir bakış açısına sahip olmasına nadiren izin verilir. Hatta öğretmenin neyi nasıl anlatacağı bile sorumlu makamın yani devletin kontrolü altındadır ve bu kontrol esasında öğretmeni baskılayan bir denetim sistemidir. Bu psikolojik baskı Russell'a göre öğretmeni devletten ve kiliseden çok daha fazla baskıcı ve disiplin yanlısı yapabilmekte bazen de öğretmeni ceza veren bir makama dönüştürebilmektedir (Russell, 2018, s. 184).

Ne var ki Russell'ın eğitim düşüncesinde öne çıkan en önemli kavramlardan biri sevgidir. Her alanda olduğu gibi Russell eğitimde de sevgi ve bilginin bir araya gelmesi gerektiğini düşünür (Russell, 1999, s. 70) ve öğretmen ile sevgiyi özdeş iki kavram gibi takdim eder. Zira sevgi vasıtasıyla öğrenci kendini bir değer olarak görür ve başkalarına da sevgi ile yaklaşmayı ve onlara değer vermeyi öğrenir. Bu nedenle bir öğretmen gerçek anlamda öğrencisini sevebilmeli, onu değerli bir birey olarak görebilmelidir. Dolayısıyla Russell, ideal bir öğretmende en önemli özelliğin sevgi olduğunu düşünür. Başka bir ifadeyle ideal bir öğretmen öğrencisini en çok seven öğretmendir. Hatta Russell bir öğretmenin öğrencilerini devletinden ve kilisesinden daha çok sevmesi gerektiğini vurgular (Russell, 1999, ss. 39-40). Zira öğretmenin öğrencisine karşı sevgisi yok ise öğrencinin kişiliğinin ve zekâsının özgürce gelişmesi de mümkün değildir (Russell, 1999, s. 40).

Benzer bir yaklaşım Martin Buber'in (1878-1965) eğitim üzerine düşüncelerinde de karşımıza çıkar. Russell'ın çağdaşı olan Buber öğretmeni bir otorite olarak değil; ilgi ile öğrenciye yönelen, öğrenciyi anlayan ve onunla olumlu ilişkiler kuran kişi olarak görür. Yanı sıra bu ilişki karşılıklıdır. Çünkü Ben-Sen ilkesi bağlamında öğretmen-öğrenci ilişkisini ele alan Buber için eğitim, esas itibarıyla diyalog temelli bir faaliyettir ve bu faaliyet ise güven üzerine inşa edilir (Buber, 1969, s. 98; Tüzer, 2009, ss. 28-29). Buber eğitim yaşantılarında yaşanabilecek krizlerin sevgi ile aşılabileceğini (Buber, 1969, s. 108) öngörür ancak eğitimde asıl unsurun güven olduğunu vurgulayarak Russell'dan farklı bir bakış açısı ortaya koyar.

Sonuç olarak Russell, insan kişiliğine saygının, her sosyal problemde olduğu gibi, eğitimde de bilgeliğin ilk koşulu olduğunun altını çizer. Dolayısıyla her öğrencinin bir birey olduğunu kabul etmenin eğitim açısından çok önemli bir ayrıntı olduğu açıktır. Herkes gibi öğrencinin de kendine özgü hakları ve kişiliği vardır ve öğrenci biriciktir. İşte bu nedenle Russell,

çocukları sadece bul-yap bilmecesinin bir parçası, taburun bir eri, devletin bir vatandaşı, kilisenin bir hizmetkârı sayan kimselerin eğiticilik yapabileceklerini kabul etmez (Russell, 2018, s. 197).

Sonuç ve Değerlendirme

Bertrand Russell'ın eğitim felsefesi, öğrencinin biricikliğini esas alır ve bireyi üst değer olarak kabul eden bir anlayışı ifade eder. Yine onun eğitim anlayışı bireyin zihinsel, ahlaki ve entelektüel gelişimini bütüncül yapı içinde gelişmesini hedefleyen ve bireyin potansiyeline odaklanan bir yaklaşım olarak görülmektedir. Russell eğitim yaşantısında otoriteyi ciddi bir sorun olarak görmüş ve bunların çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini analiz etmiştir. Russell'ın temellendirmeleri bireyin özgürlüğü ile çeşitli otoriteler arasındaki dengeye odaklanmıştır. Bu otoriteler başta devlet olmak üzere kilise, öğretmenler ve anne-babalar olarak sıralanmıştır. Russell bunların bireyin eğitim ve okul yaşantısı üzerinde olumsuz etkiler bırakabilme ihtimali üzerine yoğunlaşmıştır. Birer otorite olarak gördüğü bu etkenlerin etkili olanını ise devlet olarak kabul etmiştir.

Her ne kadar bireysel ve toplumsal analizlerle konuya açıklık getirmişse de esasında onun otoriteyi yıkacak asıl şeyin düşünce özgürlüğü olduğu vurgusu ön plandadır. Düşünce özgürlüğünün oluşmasında ve öğretmenle beraber öğrencide de bu özgürlüğün yaygınlaşmasında etkili olan unsurun ise sevgi olduğunu vurgulamıştır. Bu, kanaatimizce çok önemli bir vurgudur. Zira otorite ve otoritenin çocukta meydana getirdiği korku, düşünceyi baskılar ve özgür düşünmenin yollarını kapatır. Sevgi ise özgür düşünmenin, sorgulayabilmenin ve yaratıcılığın yollarını açan önemli bir unsurdur. İnsan ancak kendini rahat hissettiği, baskı altında olmadığı zamanlarda sağlıklı düşünebilir. Çoğu zaman baskının etkisi ile ortaya çıkan kaygı, zihin karmaşasına neden olduğu gibi bireyin merak duygusunu da köreltebilir. İşte Russell, tüm bu olumsuzluklara karşı öğrenciyle en fazla zaman geçiren kişinin öğretmen olduğu gerçeğinden hareket eder ve sevgi ile öğretmen arasında derin bir bağ kurar. Bununla beraber öğretmeni sadece bilgi aktaran kişi olarak görmeyip her yönüyle öğrencinin olumlu eğitim yaşantıları geliştirmesi için rehberlik yapan kişi olarak da kabul eder. Bu husus günümüz eğitim uygulamaları da göz önüne alındığında çok önemli bir tespit olarak karşımıza çıkmaktadır.

Russell analitik düşüncenin temsilcisidir ancak onun görüşleri çeşitli açılardan farklı disiplinlerle ve yaklaşımlarla da benzerlik gösterir. Özellikle eğitim düşüncesinin merkezine bireyin biricikliğini ve değerini koyan Russell, bu noktada hümanist eğitim yaklaşımına yakın durmakta; birçok açıdan hümanist kuramın temelleri ile benzerlikler arz eden görüşleri sürmektedir. Bu nedenle Russell'ın görüşleriyle, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra Abraham Maslow ve Carl Rogers tarafından geliştirilen hümanist eğitim modeline düşünsel açıdan katkı sunduğunu akla getirmektedir. Öte taraftan Russell'ın düşüncesinde liberal anlayışın etkileri belirgindir ve bu anlayış, Russell'ın görüşlerinin satır aralarında açıkça görülmektedir. 18. ve 19. yüzyıllarda liberal anlayış, çoğunlukla sınırlı devlet düşüncesine ve mutlak düşünce özgürlüğüne yönelmiştir. Bireyin temel hak ve özgürlüğünü esas alan bu yaklaşımın 20. yüzyıldaki yansımalarının Russell'ın düşüncesinde görüldüğü açıktır. Bu nedenle düşünce özgürlüğüne yaptığı vurgu ve eğitimin din, devlet gibi kurumların otoriter baskılarından kurtulması yönündeki görüşleri Russell'ın liberal kültürün etkisi altında kaldığını göstermektedir.

Son olarak Russell'ın yaşadığı 20. yüzyıldaki sorunların onun eğitime dair görüşlerinin şekillenmesinde önemli bir etken olduğu kabul edilmelidir. Onun eğitim yoluyla savaşların ortadan kaldırılabilmesine yönelik iyi niyet göstergesi ve bu yöndeki temennisi dikkate değer ve üstünde çokça düşünülmeye gereken bir husustur. Nitekim 20. yüzyıl iki büyük dünya savaşına sahne olmuş ve milyonlarca insan kaybının yaşandığı acılarla dolu tarihin en trajik yüzyılı olarak hafızalarda yerini almıştır. Russell'ın dünya barışı düşüncesi çerçevesinde eğitim sorununu tartışmış olması onun yaşadığı çağın sorunlarına çözüm bulmasına yönelik ciddi bir çaba içine girdiğini açık biçimde göstermektedir.

Kaynaklar

- Aristoteles. (1996). *Metafizik* (Çev. Ahmet Arslan). Sosyal Yayınlar.
- Arslan, A. (2016). *Felsefeye Giriş*. Adres Yayınları.
- Buber, M. (1969). *Between Man and Man*. The Macmillan Company.
- Cevizci, A. (2023). *Eğitim Felsefesi*. Say Yayınları.

- Chen, M. (2024). A Review of "On Education" by Bertrand Russell. *Journal of Education and Educational Research*, 7(2), 52-57.
- Elmalı, O. (2005). *Bertrand Russell'da Ahlak Felsefesi*. Ataç Yayınları.
- Gorham, D. (2005). Dora and Bertrand Russell and Beacon Hill School. *Russell: the Journal of Bertrand Russell Studies*, 25(1), 39-76.
- Gül, F. (2025). Eğitim Felsefesinin Problemleri Üzerine. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12(1), 1-20.
- Günay, D. (2019). Eğitim Felsefesine Bir Yaklaşım. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 131-137.
- Illich, I. (2013). *Okulsuz Toplum* (Çev. Mehmet Özey). Şule Yayınları.
- Mill, J. S. (2016). *Özgürlük üzerine* (Çev. Tuğçe Kanbur). Litera Yayıncılık.
- Monk, R. (1996). *Bertrand Russell: The spirit of solitude, 1872-1921*. Free Press.
- Nicolaides, A. (2017). Bertrand Russell: Cognitivism, non-cognitivism and ethical critical thinking. *Phronimon*, 18(1), 1-14.
- Noddings, N. (2016). *Philosophy of Education*. Westview Press.
- Ongley, J., & Carey, R. (2013). *Russell: A guide for the perplexed*. Continuum.
- Russell, B. (1969). *Eğitim ve Toplum Düzeni* (Çev. Nail Bezel). Varlık Yayınevi.
- Russell, B. (1976). *İktidar* (Çev. Mete Ergin). Altın Kitaplar Basımevi.
- Russell, B. (1990). *Din ile Bilim* (Çev. Akşit Göktürk). Say Yayınları.
- Russell, B. (1996). *Neden Hristiyan Değilim?* (Çev. E. Gürol). İlke Yayınları.
- Russell, B. (1999). *Eğitim Üzerine* (Çev. Nail Bezel). Say Yayınları.
- Russell, B. (2010). *Autobiography*. Routledge.
- Russell, B. (2013). *Aylaklığa Övgü* (Çev. Mete Ergin). Cem Yayınevi.
- Russell, B. (2015). *Mantıksal Atomculuk Felsefesi* (D. Arlı, Çil & K. Gülenç, Çev.; 1. Basım). Alfa Yayınları.
- Russell, B. (2015). *Mutlu Olma Sanatı* (Çev. Yunus Sağlamtürk). Say Yayınları.
- Russell, B. (2018). *Sorgulayan Denemeler* (Çev. Nermin Arık). Say Yayınları.
- Siegel, H. (Ed.). (2009). *The Oxford handbook of philosophy of education*. Oxford University Press.
- Spring, J. H. (1997). *Özgür Eğitim* (Çev. Ayşen Ekmekçi). Ayrıntı Yayınları.
- Tüzer, A. (2009). Varoluşçu Düşünür Martin Buber'in Diyalog Felsefesi ve Bu Felsefi Yaklaşımın Eğitim Açısından Uzanımları. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 18-39

- Ulatowski, J. W. (2005). The Cambridge Companion to Bertrand Russell. *Disputatio*, 1(19), 282-286.
- Wingo, G. M. (1975). *Philosophies of Education: An Introduction*. Sterling Publishers Private Limited.

Öz: Bu çalışmada İngiliz filozof Bertrand Russell'in eğitim felsefesinde ele aldığı özgürlük ve otorite sorunu incelenmiştir. Russell'in görüşleri bireyin özgürlüğü ile çeşitli otoriteler arasındaki dengeye odaklanmıştır. Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada Bertrand Russell'in eserlerindeki özgürlük ve otoriteye ilişkin görüşleri esas alınmış ve bu görüşlerin eğitimle ilişkisi değerlendirilmiştir. Çalışmada elde edilen verilere göre Russell, devletin ve kilisenin dinî ve politik kaygılarla eğitimi kullanarak gücünü korumaya çalışırken çocukların faydasını göz ardı ettiği vurgusunu ön plana çıkarır. Anne ve babaların ise maddi beklenti ve aile saygınlığını korumak için çocuklar üzerinde belli bir otorite mekanizması kurduğunu varsayar. Russell, eğitim üzerinde mutlak otoriteyi reddeder ve özgürlük ile disiplin arasında belli bir uyumun olması gerektiğini savunur. Ancak düşünce özgürlüğüne hiçbir sınırlandırma getirmez. Onun eğitim anlayışında eleştirel düşünmenin önemi, bireysel potansiyelin ortaya çıkarılması, zihinsel ve ahlaki gelişimin desteklenmesi hedeflenmiş; otoritelerin bunların önündeki en büyük engel olduğu vurgulanmıştır. Okul yaşantısında en önemli ve etkili unsurun öğretmen olduğuna inanmış olan Russell, düşünce özgürlüğü ve eleştirel düşünme becerisi gibi konularda öğretmenin rehberlik yapan kişi olduğunu savunmuştur. Ayrıca otoriter tutumların sevgi ile aşılabileceğine dikkat çekmiş ve sevgiyle verilen bir eğitimin dünya barışına hizmet edeceğini dile getirmiştir. Bu çalışmanın günümüz eğitim sistemlerindeki özgürlük ve otorite sorununun yeniden tartışılması konusuna katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Eğitim felsefesi, Bertrand Russell, özgürlük, otorite, sevgi.

